

Citation style

Pánek, Jaroslav: review of: Heike Knortz, *Gastarbeiter für Europa. Die Wirtschaftsgeschichte der frühen europäischen Migration und Integration*, Köln ; Weimar ; Wien: Böhlau Verlag, 2016, in: *Český časopis historický*, 2018, 2, p. 612-614, DOI: 10.15463/rec.1737014491

First published: *Český časopis historický*, 2018, 2

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

lu „Antisemitismus jako skrytý i zjevný antisemitismus doby komunistického režimu“ (s. 761–796). Nemělo by však smysl tuto velkou práci reduktivně politizovat. Historik ocení především skutečnost, že „židovská“ tematika, tvorba a osudy „židovských“ autorů či „židovská literatura“ není vytrhávána jako nějaké specifické a ohraničené téma z kontextu české (ve všech významech toho slova) kultury, ale jak ona sama, tak její dobová reflexe a zpětná vazba je tu ukázána jako jedno z jejich podstatných polí. Svazek je vybaven řadou cenných ilustrací, jmenným, věcným a tematickým rejstříkem a anglickými souhrny jednotlivých kapitol. Kniha týmu, vedeného Jiřím Holým, představuje zásadní kulturní výkon a měla by být tak i pojmána daleko za hranicemi dějin literatury.

Jiří Pešek

Heike KNORTZ

Gastarbeiter für Europa. Die Wirtschaftsgeschichte der frühen europäischen Migration und Integration

Köln – Weimar – Wien, Böhlau Verlag
2016, 232 s., ISBN 978-3-412-50178-5.

K rozsáhlé literatuře o dějinách migrací v Evropě po druhé světové válce přibyla monografie, která sleduje souvislosti mezi migračními proudy a hospodářskou spoluprací v Evropě. Její autorka Heike Knortz, historička moderních hospodářských a sociálních dějin, profesorka na Vysoké škole pedagogické v Karlsruhe, se v ní zaměřuje především na migraci italských pracovních sil do Francie, Belgie a Německa (Spolkové republiky). Snaží se prokázat, že tato migrace neměla význam pouze pro obnovu průmyslu a opětovné vybudování válkou zniče-

ných měst, ale také pro evropskou integraci po roce 1945.

Monografie je založena na německých a francouzských pramenech, přičemž upozorňuje na další souběžně vznikající studie, založené na italských a amerických zdrojích. Je rozčleněna do šesti kapitol, které pojednávají o obnově Evropy po roce 1945 (se zřetelem k možným teoretickým přístupům z hlediska dějin ekonomiky a migrací), o hospodářské a populační situaci Itálie, o italsko-francouzských dohodách, o širších mezinárodních aspektech přebytku obyvatelstva a nevyužitých pracovních sil v Itálii, o italsko-německých jednáních a závěrem o výsledcích analýzy ekonomické a migrační situace. Analytický text je doplněn názornými grafy a tabulkami se statistickými údaji o pracovní migraci a o vývoji platební bilance zúčastněných států, detailní bibliografií a souhrnným rejstříkem osob a věcných hesel.

Analýza zahrnuje období od konce války do druhé poloviny padesátých let 20. století, konkrétně do roku 1957, kdy došlo k podpisu římských smluv o založení Evropského hospodářského společenství. Ústředním tématem jsou způsoby využití rezervoáru pracovních sil jižní Evropy, zejména Itálie. Heike Knortz zdůrazňuje, že základním motivem migrace nebyl primárně nedostatek pracovních sil v průmyslových podnicích přijímajících států (tam šlo spíše o potřebu kvalifikovaných pracovníků, jichž se naopak mezi přicházejícími nedostávalo), nýbrž snaha provést rekonstrukci poválečné Evropy obnovením mezinárodní dělby práce a tím dosáhnout sblížení jednotlivých zemí na rozervaném kontinentu. Z tohoto důvodu se do agendy západoevropských vlád dostalo uzavírání bilaterálních dohod o pracovní migraci a také ekonomicky

podmíněná podpora migračních pohybů. Autorka sleduje finanční toky, spjaté se zaměstnáním a odměňováním italských migrantů, a ukazuje, že italské vládě nešlo jen o snížení nezaměstnanosti ve vlastní zemi, ale také o vyrovnání platební bilance Itálie. Pokládá to za jednu z pozitivních stránek Marshallova plánu, který prosazoval liberalizaci obchodu a podporou migrace pracovních sil přispíval k řešení ekonomické nerovnováhy a rozdílů mezi západoevropskými zeměmi. Migrace si vyžadovala administrativní regulaci a nebyla bez problémů, neboť narážela mj. na odpor silných francouzských odborů, které pochopitelně reagovaly na zvýšenou konkurenci na pracovním trhu. Stejně tak se pro hostitelské země stával břemenem vývoz deviz v podobě výdělků, jejichž ušetřenou část odesílali migranti svým příbuzným do Itálie; tyto transfery způsobovaly obtíže především Francii se slabě rozvinutou exportní složkou národního hospodářství. I proto tu docházelo k restriktivním zásahům.

Vývozem pracovní síly řešila Itálie rovněž svou výrazně pasivní platební bilanci vůči Spolkové republice v padesátých (a později i v šedesátých) letech zejména poté, kdy se tam podařilo vyřešit nezaměstnanost domácího obyvatelstva a uprchlíků z východního Německa. I v tomto případě vysoké počty migrantů narážely na odpor odborů, nicméně jejich přijímání bylo interpretováno jako „zcela konkrétní forma evropské solidarity“ a smluvní zakotvení se odvolávalo na „ducha evropské solidarity“ (s. 193–194). Heike Knortz osvětluje reálné ekonomické pozadí těchto proklamací (především nezaměstnanost Italů a regulování mezistátní platební bilance), přičemž postoje odborově organizovaných pracujících velké solidaritě nenasvědčovaly. Podle

autorky byly motorem tohoto pohybu italské vlády, jimž se podařilo povýšit vnitřní italské problémy na úroveň mezinárodního zájmu a posléze i Evropského hospodářského společenství. Vzájemné ovlivňování tržní ekonomiky a vládních rozhodnutí pak ve svých dlouhodobých výsledcích otvíralo cestu k volnému pohybu pracovních sil a tím i k evropské integraci.

Monografie z moderních hospodářských dějin není jen příspěvkem k poznání ekonomických vztahů mezi evropskými zeměmi a některých podmínek západoevropské integrace. Čtenáři, který se nespokojí s hospodářskými a mezinárodněprávními aspekty těsně poválečné migrace dávají podnět k širším srovnávacím úvahám. Kniha je totiž zároveň nepřímým dokladem o tom, jak zodpovědně byl problém relativního přelidnění řešen v polovině 20. století, kdy byla migrace pracovních sil organizována na základě mezinárodních smluv, se zřetelem k poptávce po určitých druzích pracovníků, dokonce se snahou o jejich odbornou přípravu (uzpůsobením praktického profesionálního školství v Itálii). Úloha států byla v tomto procesu rozhodující, přičemž promyšlená organizace pohybu umožňovala využít „labour export“ v zájmu země vysílající i přijímající a samozřejmě také ve prospěch migrantů samotných; zároveň ovšem zabraňovala vzniku nadměrného napětí mezi imigranty a hostitelskou společností. V tomto smyslu migrační politika z poloviny 20. století nastavuje kritické zrcadlo neregulované interkontinentální migraci z počátku 21. století, která dosáhla zatímního vrcholu v roce 2015 a která otřásla mezistátními vztahy i politickými strukturami v Evropě. Studium zkušeností předchozích generací a respekt k jejich zodpovědnosti by se mohly stát nejen pro

historiky, ale i pro současné politiky zdrojem potřebného poučení.

Jaroslav Pánek

Kristina UHLÍKOVÁ – Dita JELÍNKOVÁ
HOMOLOVÁ – Jitka CÍSAŘOVÁ
– Jan UHLÍK

Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů

Praha, Artefactum – Ústav dějin umění
AV ČR 2017, 230 s.,
ISBN 978-80-86890-96-8.

Kolektiv autorů se pokusil na základě osudů pěti německých šlechtických rodů v Čechách představit principy fungování Národní kulturní komise (Státní památkové správy) po druhé světové válce a počátkem 50. let. V počátečních kapitolách se autoři věnují obecným osudům šlechty v první polovině 20. století, sledují její postoje k první republice, národnostní identifikace a strategie boje s pozemkovou reformou. Poznamenejme, že často citovaný Pekařův spis *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* (v češtině i v němčině) je titulem v zámeckých knihovnách velmi oblíbeným. Autoři zmiňují petice česky uvědomělých příslušníků šlechtických rodů prezidentu Benešovi, později Háchovi, stejně jako nadšení německy uvědomělých rodů ze záboru Sudet. Odměny se nedočkali ani jedni, ani druhí. Základním tématem knihy nejsou osudy rodů či jednotlivců, ale jejich sídel a movitých památek v nich uložených. Zámecká sídla německých rodů zůstala po roce 1945 v první fázi na pospas okolnímu obyvatelstvu (předtím osvobozujícím armádám USA a Sovětského svazu). Autoři shromáždili řadu dokladů o rozkrádání zámeckých mobiliářů v této době. Kniha ovšem nezmi-

ňuje jednu součást výbavy obydlených zámeckých sídel, která se stala kořistí vojáků, blízkých obyvatel nebo zaměstnanců jako první. Na to upozornil nález tzv. „bečovského pokladu“, se kterým vévoda Heinrich Beaufort-Spontin (1880–1966) ukryl i archiv starých a drahých vín a ušlechtilých destilátů. Lze předpokládat, že takový archiv byl součástí každého zámku.

V obecné kapitole věnované Národní kulturní komisi (NKK) není, bohužel, zmíněna oblast zámeckých knihoven. NKK tehdy akceptovala návrh PhDr. Bohumíra Lifky a zachovala (v rámci možností) jednotlivé knihovny jako původní historické celky. To byl v zemích za „železnou oponou“ postoj zcela unikátní.

První kapitola o konkrétních osudech sbírek je věnována rodu Clary-Aldringenů, který patřil mezi nadšené příznivce sudetoněmeckého hnutí. Je symptomatické, že v edici vzpomínek Alfonse knížete Clary-Aldringena (1887–1978) zcela chybí vzpomínky na dobu druhé světové války. Autoři se podrobně věnují osudům zámeckých sbírek v Teplicích. Některé citované dokumenty, např. o konfiskovaných kytarách, které „nemohou v lidové kultuře působit prospěšně“ a je proto třeba je „použít pro export“, působí humorně, ale zároveň při jejich četbě vlastně mrazí. Podobně „zábavné“ jsou zprávy o různých neznámých, minimálně identifikovaných osobách, které ze zámku pod různými záminkami odvážely historické předměty na neznámá místa. Za neobvyklou je třeba považovat zprávu z roku 1950, podle které získala sedm rodinných portrétů Elisabeth de Baillet Latour (1885–1955), rozená Clary-Aldringen. V jiných případech nebyly úřady tak vstřícné.

Národnostní postoj hrabat Czerninů nebyl tak černobílý jako v případech teplických knížat. Hrabě Eugen (1892–1955) se roz-